

УДК 327+355

DOI: 10.33663/1563-3349-2021-90-159

Ю. М. ЛИСЕЦЬКИЙ
О. О. СТАРОВОЙТЕНКО
Ю. В. СЕМЕНЮК
Д. Г. ПАВЛЕНКО

ВИНИКНЕННЯ І ЕВОЛЮЦІЯ ГІБРИДНИХ ВОЄН

Розглянуто основні погляди зарубіжних і вітчизняних дослідників на виникнення й еволюцію гібридних воєн. Показано, що значне поширення найманства, як однієї з основних складових гібридних воєн, починаючи з першої половини IV ст. до н. е., пов'язане з економічними причинами: утримувати постійну боєготовність армії дорого, дешевше найняти професіоналів для вирішення конкретних завдань конфлікту. Проаналізовано визначення гібридних воєн і погляди фахівців на їх структуру. Доведено, що основна їх складова – приховане залучення сторонніх збройних угруповань і організацій для розв'язання завдань міждержавного протиборства. Показано, що сучасні гібридні війни не є чимось абсолютно новим, а є продовженням використовуваних раніше різноманітних форм міждержавного протистояння.

Ключові слова: гібридні війни, еволюція, найманці, міждержавні протистояння.

Lysetskyi Yuri, Starovoytenko Oleg, Semenyuk Yuri, Pavlenko Dmytro.
Emergence&evolution of hybrid warfare

The paper studies general views of foreign and national researchers on emergence and evolution of hybrid warfare. It is demonstrated how wide spreading of mercenarism as an essential element of hybrid warfare since first half of the 6th century B.C. had been connected with economic reasons. It had

© ЛИСЕЦЬКИЙ Юрій Михайлович – доктор технічних наук, генеральний директор ДП «ЕС ЕНД ТІ УКРАЇНА»; ORCID: 0000-0002-5080-1856; e-mail: Yuri.Lysetskyi@snt.ua

© СТАРОВОЙТЕНКО Олег Олегович – кандидат психологічних наук, начальник відділу маркетингових досліджень ДП «ЕС ЕНД ТІ УКРАЇНА»; ORCID: 0000-0001-9580-3639; e-mail: Oleg.Starovoytenko@snt.ua

© СЕМЕНЮК Юрій Володимирович – кандидат політичних наук, начальник відділу системного аналізу ДП «ЕС ЕНД ТІ УКРАЇНА»; ORCID: 0000-0002-9415-4427; e-mail: snik71083@gmail.com

© ПАВЛЕНКО Дмитро Григорович – кандидат педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу системного аналізу ДП «ЕС ЕНД ТІ УКРАЇНА»; ORCID: 0000-0002-1310-738X; e-mail: pauls.10102012@gmail.com

always been expensive to maintain constant readiness of armies, on the other hand, it had been much cheaper to hire mercenaries for some specific military tasks. The paper analyzes existing definitions of hybrid warfare and experts' views on their structure. The analysis demonstrated that their main element is covert engagement of outside military groups and organizations to address tasks of international conflicts. Systemized results of analysis of emergence and evolution of hybrid warfare show that contemporary hybrid wars are not a new phenomenon but rather a development of various forms of international conflicts which were used before.

Key words: *hybrid war, evolution, mercenaries, international confrontation.*

У сучасних умовах загроз національній безпеці України дослідження гібридних воєн є актуальним, і тому ретроспективний аналіз історії їх виникнення та еволюції, безсумнівно, представляє науковий інтерес. Гібридні війни досліджувалися як зарубіжними, так і вітчизняними вченими та експертами. Це праці Ф. Хоффмана [1], В. Михаеля [2], П. Мансора [3], Д. Уізера [4], А. Манойло [5], О. Бартоша [6], О. Тиханичева [7,8], А. Слюсаренко [9], Є. Магди [10], В. Горбуліна [11] та ін. Водночас історії виникнення та еволюції гібридних воєн приділялося недостатньо уваги.

Сама ідея про те, що війна, це не лише прямі бойові дії, не нова. Вона висловлювалася ще в китайському трактаті Сунь-Цзи «Мистецтво війни»: «Війна – це шлях обману... Найкраща війна – розбити задуми противника. На наступному місці – розбити його союзи. Потім розбити його війська. І найгірше – осаджувати міста». Тобто можна вважати, що перші риси «гібридних» дій були описані ще в VI столітті до нашої ери [12].

Аналіз визначень гібридних воєн і поглядів фахівців на їх структуру показує, що основна їх складова – це приховане залучення сторонніх збройних угруповань і організацій для вирішення завдань міждержавного протиборства при супроводі воєнних дій, різноманітними маневрами [7]. Мета цього – приховати свою участь у конфлікті для однієї зі сторін і не допустити переростання конфлікту в повномасштабну війну. Огляд історії військового мистецтва показує, що подібний принцип використовувався достатньо давно [8]. І цьому сприяло значне розповсюдження найманства, пов'язане з тим, що утримувати постійну боєготовність армії було дорого, дешевше було найняти професіоналів для вирішення конкретних задач конфлікту. Тому принцип ведення війни чужи-

ми руками, силами найманців, використовувався з давніх часів. Ще в «Анабасисі» Ксенофонта (перша половина IV ст. до н. е.), описана історія грецьких найманців [13]. Греки із одних і тих же полісів воювали і у війську Дарія III, і у війську його противника – Олександра Македонського. Але в ті часи, до появи елементарних основ міжнародного права, найманство не вважалося злочином і велося відкрито, було приватною справою самих найманців та їх роботодавців. Саме слово «солдат», що означає в багатьох мовах військовослужбовця, походить від слова «плата» (лат. *soldus*, *solidus*). І не важливо, це була плата своїм громадянам-військовослужбовцям, чи найманим представникам чужого народу. В Середньовіччі одними з перших найманців стали вікінги, яких набирали в особисту гвардію візантійських імператорів. В історіографії Італії пізнього Середньовіччя, кондотьєри (італ. *Condotta* – договір про найм на військову службу), вожаки загонів найманців, стали невід’ємними фігурами у безперервній низці внутрішніх воєн між містами-комунами.

У XV-XVII ст. значну роль в європейських війнах відігравали ландскнехти – самостійні загони найманців із різних європейських країн. Не менш відомі швейцарські найманці. У військовій історії XVII ст. можна зустріти численні згадки про ірландських найманців, відомих також як «дикі гуси» (*wild geese*), звідки і пішов сучасний жаргонний вислів. Значне поширення найманства в цю епоху пов’язане з економічними причинами, а також і тим, що воно було досить легальним. І лише із встановленням перших, ще не надто формалізованих систем міждержавних відносин дії найманих військових формувань довелося якимось чином приховувати. Принаймні в цивілізованій Європі. Хоча поза її межами найманство, як і раніше, вважалося нормою. Наприклад, у 1830 р. для боротьби проти Аргентини Бразилія залучила німецьких та ірландських найманців, а в 1853 р. Мексика набрала німецьких найманців, щоб запобігти спробі державного перевороту. При цьому приховувалися джерела фінансування і замовники найманих формувань.

У сучасному розумінні такі наймані формування вже можна вважати підрозділами для ведення гібридних воєн та прихованих дій. Яскравий приклад таких прихованих дій – пірати, що напали на іспанські судна для блокування перевезень до Америки, прийняті в підпорядкування Британією. Дії кораблів сера Френ-

сіса Дрейка проти іспанського флоту та узбережжя в період 1572-1596 рр. є типовим прикладом гібридних воєн, хоча тоді подібного терміна ще не існувало. Втім подібні дії можна приписати багатьом, наприклад, відомому османському пірату XV ст. – Хайреддіну Барбароссі.

У гібридній війні використовуються не тільки найманці, а й повстанці, партизани тощо. Про це докладно пише Джеймс К. Уізер [4]. Військовий історик Петер Р. Мансур, наприклад, визначає гібридну війну як «конфлікт, що має на увазі поєднання конвенціональних військових сил і нерегулярних сил (партизан, повстанців і терористів), які можуть бути державними або недержавними акторами, що діють в ім'я досягнення спільної політичної мети» [3].

З цієї точки зору, гібридна війна не є чимось новим. Існує безліч прикладів гібридної техніки і гібридного підходу на тактичному, оперативному і стратегічному рівнях, що сягають часів Пелопоннеської війни і праць вже згадуваного китайського філософа Сунь-Цзи. Нерегулярні бійці довели, що можуть стати прокляттям для численних конвенціональних збройних сил. Величезні армії Наполеона та Гітлера з великими зусиллями боролися з нерегулярними бійцями, які розуміли і використовували місцевий людський і географічний ландшафт та нападали на вразливі бази постачання та лінії комунікацій. Згодом партизанські операції почали суттєво впливати на більш широкі конвенційні військові кампанії, частиною яких вони були. Нещодавні антиповстанські кампанії в Іраку та Афганістані ще раз показали, наскільки важко перемогти переконаних нерегулярних бійців, без порушення прав місцевого населення, тим самим підриваючи внутрішню і міжнародну підтримку кампанії.

У 2000-х використання терміна «гібридна війна» стало звичним способом опису сучасної війни, зокрема через дедалі зростаючу витонченість і смертоносність недержавних акторів, які використовують насильство і потужний потенціал кібервійни. Хоча не було згоди у тому, що це обов'язково є новою формою війни, у визначеннях гібридної війни підкреслювалося злиття конвенціональних і нерегулярних підходів у всьому спектрі конфліктів. Наприклад, у 2007 р. Френк Г. Хоффман, провідний ідеолог цієї концепції, визначив гібридну війну як «загрози, які включають повний спектр різних способів ведення військових дій, в тому числі використання

конвенціональних здібностей, тактики нерегулярних сил, терористичні дії із застосуванням недискримінаційного насилля і примусу, заворушення, ініційовані злочинними елементами, які застосовуються обома сторонами і різними недержавними гравцями» [1].

Під час війни в Грузії у 2008 р. Росія використовувала поєднання регулярних збройних сил, південноосетинської і абхазької поліцій і російських сил особливого призначення, що діяли під прикриттям сил «місцевої оборони». Вважається, що такі гібридні війни характеризуються комбінуванням конвенціональних і нерегулярних методів ведення війни. У минулому конвенційні і нерегулярні операції проводилися паралельно, але окремо один від одного, а не інтегровано, як нині. Крім того, операції, що проводилися нерегулярними бійцями, зазвичай були допоміжними для кампаній конвенціональних збройних сил.

До 2014 р. найчастішим прикладом військових дій, що відповідає сучасним дефініціям гібридної війни, був конфлікт між Ізраїлем і «Хезболла». Ця терористична організація, що отримувала підготовку і обладнання від Ірану, стала несподіванкою для Ізраїлю у витонченому поєднанні партизанської і конвенційної військових тактик та використанні озброєння і комунікаційних систем, що асоціювалися з озброєними силами розвинених країн. На стратегічному рівні «Хезболла» ефективно використовує Інтернет та інші медіа для інформації і пропаганди. Її інформаційний менеджмент із самого початку конфлікту виявився успішнішим та впливовішим, ніж ізраїльський менеджмент.

Отже, гібридне поєднання конвенціональних і нерегулярних методів війни застосовувалося протягом всієї людської історії. Але «Хезболла», партизани в Чечні, Ісламська держава демонструють, що сучасні збройні системи істотно підвищили смертоносність недержавних акторів.

Дії Росії проти України у 2014 р. підвищили інтерес до концепції гібридної війни. Слово «гібридна» виявилось найбільш вдалим для опису інструментів і методів, застосованих Російською Федерацією під час анексії Криму, підтримки сепаратистських груп на Сході України та ведення бойових дій у Донецькій і Луганській областях України.

Результати аналізу виникнення і еволюції гібридних війн систематизовані в таблиці (див. табл. 1).

Гібридні війни в історичній ретроспективі

№	Назва	Період	Переможці	Переможені
1	Пелопоннеська війна	431 до н. е. – 405 до н. е.	Делоський союз	Пелопоннеський союз
2	Завоювання Германії римлянами	12 до н.е. – 12 н.е.	Римська імперія	Германські племена
3	Дев'ятирічна війна	1596 – 1603	Королівство Англія	Ірландські королівства
4	Війна французів та індіанців у Північній Америці	1754 – 1763	Британська імперія, індіанські племена	Королівство Франція, індіанські племена
5	Американська революція	1765 – 1783	Британські колонії в Північній Америці	Британська імперія
6	Піренейська війна	1808 – 1814	Британська імперія, Іспанська імперія, Королівство Португалія	Французька імперія, Королівство Іспанія, Королівство Італія, Неаполітанське королівство, Рейнський союз
7	Експедиція Гарібальді до Південної Італії	1860 – 1861	Гарібальдійці, Сардинське королівство, Британська імперія	Королівство обох Сицилій, Французька імперія, Королівство Іспанія
8	Протипартизанські дії у ході громадянської війни в США	1861 – 1865	Сполучені Штати Америки	Конфедеративні штати Америки
9	Франко-пруссська війна	1870 – 1871	Північно-Німецький союз, германські королівства і герцогства, Германська імперія	Французька імперія, Французька республіка, гарібальдійці
10	«Велика гра» (суперництво за панування в Південній і Центральній Азії)	Середина XIX ст. – початок XX ст.	Британська імперія	Російська імперія

11	Британська кампанія проти Османської імперії	1916 – 1918	Арабські племена, Британська імперія	Османська імперія
12	Громадянська війна в Китаї	1927 – 1950	Китайська Народна Республіка, Комуністична партія Китаю, Червона армія Китаю, СРСР	Республіка Китай, Гоміндан, США, Німеччина
13	Громадянська війна в Іспанії	1936 – 1939	Іспанія, Німеччина, Італія, Португалія	Іспанія, СРСР, добровольці з країн Європи і США
14	Радянсько-фінляндська війна	1939 – 1940	СРСР	Фінляндія, Німеччина, добровольці зі Швеції та інших країн Європи
15	Японо-китайська війна	1937 – 1945	Республіка Китай, Гоміндан, США, Великобританія, СРСР	Японська імперія, Тимчасовий уряд Республіки Китай (режим Ван Цзинвєя)
16	Індокитайська війна	1945 – 1954	В'єтнам, КНР, СРСР	Франція, В'єтнам, Камбоджа, Лаос, Великобританія, США
17	Війна в Кореї	1950 – 1953	КНДР, СРСР, КНР	Республіка Корея, США, Великобританія і союзники
18	Війна у В'єтнамі	1965 – 1975	СРВ, СРСР, КНР	Південний В'єтнам, США і їх союзники
19	Війна за незалежність в Еритреї	1961 – 1991	Еритрея, КНР, Судан, Сирія, Ірак, Туніс, Саудівська Аравія, Сомалі, США	Ефіопія, Куба, СРСР, НДР, Ємен, Ізраїль
20	Війна в Анголі	1975 – 2002	Ангола, Куба, СРСР, Португалія, КНДР	Ангола, ПАР, КНР, Заїр, США
21	Холодна війна	1948 – 1991	США і союзники	СРСР і союзники

22	Війна в Лівії	2011	НАТО, Швеція, Катар, Перехідний національний конгрес Лівії, Єгипет	Лівійська Арабська Джамахірія
23	Війна в Сирії	2011 – т/ч	Сирія, РФ, Туреччина, США і союзники	Сирійська опозиція, курдські ополченці, ІДІЛ
24	Війна в Україні	2014 – т/ч	?	?

Отже, сучасні гібридні війни є продовженням використовуваних раніше різноманітних форм міждержавного протистояння. Вони характеризуються комплексним застосуванням різних форм військового і невійськового протиборства, істотним зростанням технологічних можливостей щодо різноманітних дій, а також масштабами, обумовленими глобалізацією сучасного світу.

1. Hoffman F.G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. P. 14. 2. Michael W. Isherwood. Airpower for Hybrid Warfare. Mitchell Institute for Airpower studies, 2009. June. P. 33. URL: <https://www.airforcemag.com/article/1009hybrid> (дата звернення: 18.04.2021). 3. Mansoor P.R., Murray W. Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2012. 334 p. 4. Уізер Д.К. Сенс гібридної війни. *Connections: The Quarterly Journal*. 2016. Vol. 15, № 2. P. 84–100. 5. Манойло А.В. Цветные революции и гибридные войны. *Стратегия России*. 2015. № 7. С. 19. 6. Бартош А.А. России не избежать гибридных войн. Независимое военное обозрение. 2018. № 9. С. 4–8. 7. Тиханычев О.В. Гибридные войны: история, современное состояние, основы противодействия. *Национальная безопасность / nota bene*. 2019. № 1. С. 39–48. 8. Тиханычев О.В. Гібридні війни: нове слово в військовому мистецтві чи добре забуде минуле? Питання безпеки. 2020. № 1. С. 30–43. 9. Слюсаренко А.В. Новітні форми міждержавного протистояння як предмет дослідження сучасної військово-наукової думки. *Військово-науковий вісник*. 2015. Вип. 24. С. 173–186. 10. Магда Є.В. Гибридная война: выжить и победить. Харків: Віват, 2015. 320 с. 11. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ: НІСД, 2017. 496 с. 12. Сунь-цзи. Мистецтво війни / за ред. Т. Клірі. Київ: Софія, 2018. 224 с. 13. Ксенофонт. Анабасис. Москва: Азбука, 2016. 320 с.

References

1. Hoffman F. (2007). Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, p. 14.
2. Isherwood M. (2009). Airpower for Hybrid Warfare. Mitchell Institute for Airpower studies. June. p. 33. Available at: <https://www.airforcemag.com/article/1009hybrid> [Accessed at: 18 April 2021].
3. Mansoor P. and Murray W. (2012). Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present. Cambridge, New York: Cambridge University Press, p. 334.
4. Wither D. (2016). Making Sense of Hybrid Warfare. *Connections: The Quarterly Journal*. 15(2). pp. 84–100.
5. Manoilo A. (2015). Tsvetnye revoliutsyy y hibrydnye voyny. *Stratehiya Rossyy*, (7), p. 19.
6. Bartosh A. (2018). Rossyy ne yzbezhat hibrydnykh voyn. *Nezavysymoe voennoe obozrenye*, (9), pp. 4–8.
7. Tykhanychev O. (2019). «Hibrydnye» voyny: ystoryya, sovremennoe sostoyanye, osnovy protyvodeystviya. *Natsyonalnaya bezopasnost / nota bene*, (1), pp. 39–48.
8. Tykhanychev O. (2020). Hibrydni viiny: nove slovo v viiskovomu mystetstvi chy dobre zabute mynule? *Pytannia bezpeky*, (1), pp. 30–43.
9. Sliusarenko A. (2015). Novitni formy mizhderzhavnoho protystoiannia yak predmet doslidzhennia suchasnoi voienno-naukovoï dumky. *Viiskovo-naukovi visnyk*, (24), pp. 173–186.
10. Magda E. (2015). Hibrydnaia voina: vyzhyt y pobedyt. Ukraine, Kharkiv: Vivat, p. 320.
11. Horbulin V. (2017). Svitova hibrydna viyna: ukraiinskyy front: monohrafiia. Ukraine, Kyiv: NISD, p. 496.
12. Sun-Tzu. (2018). *Mystetstvo viiny*. Ed. by Kliri, T. Ukraine, Kyiv: Sophiya, p. 224.
13. Ksenofont. (2016). *Anabasy*. Moscow: Azbuka, p. 320.

Lysetskyi Yurii, Starovoytenko Oleg, Semenyuk Yurii, Pavlenko Dmytro. **Emergence&evolution of hybrid warfare**

The approach to war as the phenomenon more complex than direct military conflict is not new. It was defined in the ancient Chinese military treatise *The Art of War* created by Sun Tzu in the 6th century B.C. Review of the history of military science shows that the reason for this is the wide spreading of the mercenarism during that historical period. It emerged through economic reasons, as keeping armies ready on a permanent basis had always been expensive. On the contrary, it had been much cheaper to hire mercenaries for specific tasks of the conflict; this approach had also been widely viewed as legal. It is only after there had been established initial systems of international relations, far from being formal, that actions of mercenaries started to require certain coverting (camouflaging). Thus, the principle of war fought by mercenaries had been used since long ago. However, not only mercenaries are used in hybrid warfare, but also rebels, guerrilla warriors etc. Analyses of existing definitions of hybrid warfare and views on their structure by experts shows that their main element is usage of outside armed groups and organizations

to address the tasks of international confrontations through various distractions accompanying military conflict. The goal is to conceal participation of one of the parties in the conflict and prevent development of the conflict into full scale war. Thus, historical analysis leads to conclusion that contemporary hybrid wars, being far from an all new phenomenon, are the development of numerous forms of international conflicts known before. They differ by complex usage of different forms of military and non-military conflicts, significant growth of technological capacities to perform different actions and by scale determined by globalization of the modern world.

Key words: hybrid war, evolution, mercenaries, international confrontation.